

УДК 343.973

СОСКОВ Р.М.

**ПРОТИДІЯ РОЗСЛІДУВАННЮ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ:
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ**

У статті розглянуто особливості приховування фактів скоєння економічних злочинів, яке використовують правопорушники, та протидію щодо їх виявлення й розслідування. З'ясовано основні етапи протидії виявленню та розслідуванню кримінальних правопорушень. Надано дієві пропозиції щодо вжиття відповідних заходів соціально-правового характеру в цьому напрямі.

Ключові слова: економічний злочин, протидія, кримінальне провадження, кримінальні зв'язки, етапи та способи протидії.

В статье рассмотрены особенности сокрытия фактов совершения экономических преступлений, которое используют правонарушители, и противодействие по их выявлению и расследованию. Выяснены основные этапы противодействия выявлению и расследованию уголовных правонарушений. Предоставлены действенные предложения относительно принятия соответствующих мер социально-правового характера в данном направлении.

Ключевые слова: экономическое преступление, противодействие, уголовное производство, уголовные связи, этапы и способы противодействия.

In the article features of concealment of the facts of committing economic crimes, which are used by offenders, and counteraction to their identification and investigation are considered. The main stages of counteraction to the identification and investigation of criminal offenses are clarified. Effective proposals have been made for the adoption of appropriate socio-legal measures in this direction.

Key words: economic crime, counteraction, criminal proceedings, criminal ties, stages and ways of counteraction.

Вступ. Злочини у сфері економічних відносин, які здійснюються організованими злочинними групами, спрямовані на незаконне заволодіння фінансовими коштами держави, організацій і громадян, а також на захоплення або встановлення контролю за об'єктами економіки, що найуспішніше розвиваються, та кредитними організаціями.

Постановка завдання. Метою статті є здійснення аналізу шляхів вирішення проблем протидії розслідуванню злочинів у сфері економіки.

Результати дослідження. Протидія розслідуванню злочинів – це система умисних протиправних дій осіб, спрямованих на те, щоб перешкодити діяльності правоохоронних органів щодо збирання, дослідження й використання розшукової та доказової інформації в процесі розслідування кримінальної справи, а в підсумку – щоб перешкодити правосуддю [1, с. 47].

Варто звернути увагу на те, що тільки умисні й протиправні дії характеризують це явище. Будь-які спроби розширити його межі, маючи на увазі конституційні права громадян на самозахист від кримінального переслідування, ухилення від надання свідчень проти родичів та особливо «звичайні труднощі» слідства, неминуче ведуть до розмивання системи методів і засобів його виявлення, попередження й подолання. При цьому протиправність може виражатись у скоєнні як злочинів, так і адміністративних, дисциплінарних проступків. У багатьох випадках така протидія не знаходить відображення в матеріалах кримінальних проваджень через свою високу латентність, що створює труднощі в об'єктивному вивченні цього явища та встановленні статистичних закономірностей.

© СОСКОВ Р.М. – здобувач кафедри адміністративного і кримінального права (Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара)

Найбільшу складність у процесі виявлення й розслідування злочинів у сфері економічної діяльності, на нашу думку, викликає подолання протидії, яка здійснюється організованими злочинними групами на плановій основі із заздалегідь обумовленим залученням до цього процесу корумпованих працівників правоохоронних органів, а також посадовців органів державної влади.

Водночас цілком очевидно, що економічні злочини та ті сили, які за ними стоять (представники організованих злочинних груп, корумповані чиновники), незважаючи на статистичні показники, представляють серйозну загрозу економічній безпеці нашої країни та перешкоджають ефективному розвитку й модернізації її економіки. У такій складній ситуації питання протидії розкриттю та розслідуванню економічних злочинів набуває особливого значення. Варто зазначити, що протидія розкриттю й розслідуванню злочинів у сфері економічних відносин, згідно з даними статистики [2], трапляється в 70–90% кримінальних проваджень такої категорії. Тобто протидія розкриттю та розслідуванню економічних злочинів стала невід'ємною частиною злочинної діяльності у сфері економічних відносин, їй властиві певні закономірності, що проявляються в тих чи інших формах залежно від конкретної ситуації. Саме знання таких закономірностей дасть змогу розробляти й удосконалювати прийоми та методи щодо попередження й подолання протидії.

Як правило, у системі кримінальних зв'язків осіб, які здійснюють протидію розслідуванню, особливу роль беруть на себе адвокати [3], які мають у розпорядженні універсальні можливості поєднувати в цих цілях офіційну, визначену законом, і тасмну протиправну діяльність. Досить часто вони є сполучною ланкою між іншими суб'єктами протидії розслідуванню кримінальних проваджень або навіть координаторами їх протиправних дій.

Нерідко в системі цих зв'язків опиняються корумповані співробітники правоохоронних органів [4, с. 59–63], представники адміністративних та інших органів, які здійснюють владні повноваження на територіях, де були скоєні злочини, за якими здійснювалось кримінальне розслідування. Зазвичай такі дії притаманні насамперед співробітникам і керівникам правоохоронних органів, у провадженні яких перебувають кримінальні правопорушення, що розслідуються, та які у свою чергу укривають злочини, формально здійснюють досудове розслідування та необгрунтовано приймають рішення про їх закриття.

Способи протидії виявленню й розслідуванню злочинів у сфері економічних відносин є системою заздалегідь спланованих умисних, протиправних дій (бездіяльності), які умовно можна поділити на дві великі групи: способи протидії, що перешкоджають виявленню факту (події) злочину у сфері економічних відносин; способи протидії, спрямовані на те, щоб перешкодити діяльності правоохоронних органів із розслідування злочинів цієї категорії.

Злочинам у сфері економічних відносин властивий повноструктурний спосіб злочину, за якого дії щодо приховування слідів і самого факту злочину плануються заздалегідь, а спосіб скоєння злочину обирається з огляду на міркування мінімізації слідової картини. Причому багато способів підготовки до скоєння злочину та способи підготовки до протидії можуть бути схожими.

Варто акцентувати увагу на тому, що структура протидії розслідуванню в кримінальних провадженнях за злочинами у сфері економічних відносин така ж, як структура способу скоєння злочину, що включає три етапи (підготовку, здійснення та приховування протидії розслідуванню) і способи, які відповідно реалізуються при цьому.

Розглянемо більш детально ці етапи протидії розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері економічних відносин.

Підготовка протидії включає такі заходи:

- розроблення схеми злочинної діяльності (бізнес-план);
- створення «фірм-одноденок» для переведення в готівку та легалізації злочинних доходів і, як наслідок, приховування слідів злочину;
- розроблення погодженої програми дій для персоналу організації в проблемних ситуаціях (під час проведення ревізій, слідчих дій тощо);
- сувору конспірацію;
- організаційну побудову ОЗГ;
- відкриття рахунків у кредитних установах;
- пошук співучасників злочину, а також рядових членів, які виконують свої функції «в темну», без розкриття їм реальних цілей тієї чи іншої злочинної діяльності;
- пошук і встановлення корумпованих зв'язків;

- вибір самого об'єкта протиправної дії або сфери злочинної діяльності, їх вивчення зсередини та зовні;
- визначення місць зберігання й режиму доступу до чорнових записів, комп'ютерної інформації, грошових коштів, зброї, цінних паперів, бланків тощо;
- визначення місць розміщення незаконних виробництв;
- підготовку сценаріїв завершення злочинної діяльності та «виходу з гри»;
- опрацювання алгоритму дій на випадок позапланового виявлення злочинної діяльності співробітниками правоохоронних органів;
- мінімізацію спілкування організатора злочинної схеми з працівниками державних установ і потенційними жертвами шляхом виготовлення доручень та залучення для цього разових посередників, кур'єрів;
- виготовлення фальсифікованих документів, що відбивають результати фінансово-господарської діяльності підприємства, звітних і податкових документів, доручень, банківських гарантій, судових рішень, інвестиційних договорів, ліцензій, свідчень про реєстрацію тощо;
- зберігання комп'ютерної інформації на серверах, які віддалено розміщені від офісу, в окремих випадках навіть за кордоном;
- використання технічного захисту засобів зв'язку, приміщень;
- забезпечення охорони приміщення, де зберігаються сліди злочину;
- маскуванню злочинної діяльності під законну підприємницьку діяльність;
- ведення чорнової бухгалтерії, ведення бухгалтерських програм типу 1С;
- зміну засобів зв'язку, використання кодових сигналів для передачі інформації та сигналів тривоги;
- вступ у змову зі співробітниками контролюючих органів і кредитних установ (фіскальної служби, реєстраційної служби, співробітниками банків тощо) для полегшення скоєння злочину;
- вибір лояльної кредитної установи, її створення або взяття під контроль існуючої;
- встановлення зв'язку з постачальниками незаконної сировини, контрафактного товару тощо;
- придбання підроблених грошових знаків, банківських карт, цінних паперів, дорогоцінних металів тощо;
- пошук каналів збуту.

Етап **здійснення протидії** включає такі дії:

- надання неправдивих свідчень і відмову від надання свідчень;
- залучення до протидії корумпованих працівників правоохоронних органів, представників законодавчої влади (інститут депутатського запиту), надання свідомо неправдивих висновків незалежних експертів;
- симуляцію хворобливого стану для затягування розслідування, зміни запобіжного заходу на більш м'який, призначення покарання, не пов'язаного з реальним позбавленням волі;
- ухилення від явки в орган розслідування;
- заяву численних і необґрунтованих клопотань та скарг на упередженість розслідування й дії слідчого, затягування часу, відведеного на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, кожним обвинуваченим, а також адвокатом;
- відмову надавати зразки для порівняльного дослідження;
- відмову від участі у виконанні слідчих дій;
- психологічний або фізичний тиск на слідчого, прокурора, суддю, близьких їм осіб, свідків, потерпілих (образи чи загрози, шантаж і неправдиві доноси, на основі сфабрикованих звинувачень, підкуп свідків, посадовців, їх дискредитація тощо);
- дії зі знищення матеріалів кримінальних проваджень (крадіжка, підпал, втрата за невстановленими обставинами).

Необхідно зазначити, що не завжди ті чи інші вживані способи протидії через об'єктивні обставини досягають своєї мети. У таких випадках можна говорити про протидію («замах» на протидію), що не відбулася.

Етап **приховування протидії** включає такі заходи:

- відмову надавати необхідну фінансово-бухгалтерську документацію;
- знищення речових доказів і документів, що відбивають результати фінансово-господарської діяльності (як на паперових носіях, так і в електронному вигляді);
- перешкоджання проведенню перевірок та слідчих дій;
- виїзд за межі України, переважно за наявності громадянства зарубіжної держави, у цілях уникнути притягнення до кримінальної відповідальності тощо.

Висновки. Таким чином, протидія розслідуванню економічних злочинів є соціальним явищем. Його нейтралізація можлива не інакше, як із використанням заходів соціально-правового характеру, зокрема, спрямованих на боротьбу з корупцією, на вдосконалення кримінального й кримінально-процесуального законодавства та інших галузей права, що регулюють економічні стосунки, а також на вдосконалення форм і методів ведення підприємницької діяльності.

Список використаних джерел:

Криминалистика : [учебник для студ. вузов] / под ред. А.Ф. Вольнского, В.П. Лаврова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА ; Закон и право, 2008. – 470 с.

Андреев А.С. Некоторые дискуссионные вопросы понятия и сущности противодействия расследованию преступлений / А.С. Андреев // SWorld : сб. науч. трудов по матер. междунар. науч.-практ. конф. – О., 2011. – Т. 9. – № 3. – С. 56–60.

Гармаев Ю.П. Незаконная деятельность адвокатов в уголовном судопроизводстве / Ю.П. Гармаев. – Иркутск : ИПКПР ГП РФ, 2005. – 250 с.

Карпов Н.С. Криміналістичне вивчення злочинної діяльності, засобів і методів боротьби з нею / Н.С. Карпов. – К. : НАВС, 2004. – 320 с.